

1924 Lehistan (Polonya) Sanayi Sergisi’nin Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Basınına Yansımaları

The Reflections of the 1924 Polish Industrial Exhibition on the Turkish Press of the Early Republican Era

Eminalp Malkoç

Doç. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul

malkocem@itu.edu.tr

Özet

Yaklaşık 600 yıllık geçmişi olan Türkiye-Lehistan ilişkileri, Birinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan konjonktür içinde 1920’lerde sürmüştü; Lehistan’da 1918 ve Türkiye’de ise 1923’te cumhuriyetin kuruluşu, iki ülkenin temaslarında rejim benzerliği vurgusunu ön plana çıkarmıştı. Bu atmosfer içinde taraflar, ilişkilerini güçlendirmeye yönelirken sosyal, kültürel ve özellikle ekonomik ilişkiler açısından önemli bir platformu, İstanbul’da açılan Lehistan Sanayi Sergisi oluşturmuştu.

İki ülkenin yakınlaşmasını ivmelendiren ve İstanbul turizminin canlandırılma çabaları bakımından da önem arz eden sergi, Şehremaneti’yle Ticaret Odası’nın yaz aylarındaki hazırlıklarının ardından 12 Eylül 1924’te açılmıştı. Lokomotif, vagon gibi Leh ürünlerinin teşhir edildiği sergi nedeniyle Polonya’dan çeşitli gruplar İstanbul’u ziyaret etmiş, iki ülke temsilcileri farklı düzenleme ya da organizasyonlarda bir araya gelmişlerdi.

Sergi münasebetiyle *İstanbul Leh Sergisi Hatırası*, *Resimli Mecmua Lehistan Sanayi ve Türkiye* (Varşova-İstanbul, Eylül 1924) adını taşıyan Leh cephesinin yaklaşımlarının ağır bastığı özel resimli bir yayın da yapılmıştı. Öte yandan *Cumhuriyet*, *İkdam*, *Son Telgraf*, *Tevhid-i Efkâr* ve *Vatan* gibi günlük gazeteler, sergiyi yakından takip etmişler; fotoğraf ve resimler içeren farklı seviye ya da şekilde haber veya yazılar yayımlamışlardı.

Abstract

With an approximately 600-year-long past, relations between Turkey and Poland continued in the 1920s within the emerging conjuncture after WWI. Moreover, the foundation of the republic in both countries emphasized the similarity in the choice of regime in their relations. Within this atmosphere, while the parties were empowering their relations, the Polish Industrial Exhibition acted as a significant platform by social, cultural, and especially economic means.

The exhibition which was opened on September 12, 1924 after the preparations of Istanbul Municipality and Chamber of Commerce accelerated the relations of these countries and Istanbul’s touristic activity. Indeed, various groups visited Istanbul and representatives of both countries met at several organizations.

A special pictorial edition with the title *The Memory of Istanbul Polish Exhibition, Pictorial Magazine Polish Industry and Turkey* (Warsaw-İstanbul, September 1924) was published, mentioning the approaches of the Polish side. On the other hand, daily newspapers such as *Cumhuriyet*, *İkdam*, *Son Telgraf*, *Tevhid-i Efkâr* and *Vatan* closely followed the exhibition and published news about the event.

Based on primarily periodicals and partially other sources, this study analyzes Polish Industrial Exhibition and determines Turkey’s public opinion on

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

Öncelikle süreli yayınlara kısmen diğer kaynaklara dayanan bu çalışma, Lehistan Sanayi Sergisi’ni incelemeyi ve sergi hakkındaki Türk kamuoyu algısını belirlemektedir. Ayrıca *İstanbul Leh Sergisi Hatırası*’ndaki değerlendirmelerin yanında Türk basın ve kamuoyunun yaklaşımları yansıtılmaktadır.

Anahtar Kelimeler

1924 Polonya Sanayi Sergisi, İstanbul, Polonya, Türkiye, Türkiye-Polonya İlişkileri

the event. In addition, the approaches of the Turkish Press and public opinion is being reflected next to the analyses of the special addition (*Pictorial Magazine*) dated 1924

Keywords

1924 Polish Industrial Exhibition, İstanbul, Poland, Turkey, Turkey-Poland Relations.

Giriş

1923 yılı, Lozan Antlaşması’nın onaylanarak yürürlüğe girmesinin ardından Türkiye’nin yeni bir devlet olarak eşitlik ve karşılıklılık ilkeleri doğrultusunda uluslararası ilişkiler ağını yapılandırmaya yöneldiği ve bu bağlamda birçok devletle anlaşma imzaladığı bir dönüm noktasını ifade etmektedir. Bununla birlikte Türkiye-Polonya yakınlaşması, Lozan Antlaşması’ndan bir gün önce 23 Temmuz 1923’te Dostluk Antlaşması ile İkamet ile Ticaret Sözleşmelerinin imzalanmasıyla şekillenmişti (Soysal 1989). Bu anlaşmaların 1 Haziran 1924’te yürürlüğe girmesinin ardından iki taraf arasındaki yakınlaşma süreci ivme kazanmıştır (Soysal 1989; Malkoç 2014; *Polonya Basınında Atatürk ve Türkiye* 2012).

Türkiye-Polonya yakınlaşmasının erken Cumhuriyet dönemi aktörleri arasında, 25 Haziran 1924’te Mustafa Kemal Paşa’ya güven mektubunu sunan Polonya Sefiri Doktor Knoll kadar basın da önemli bir yer işgal etmekteydi (*Tevhid-i Efkâr* 26 Haziran 1924, s.2; Malkoç 2014). Nitekim Türk basını, zamana yayılacak şekilde Türkiye-Polonya ilişkilerini değerlendirdiği gibi iki ülke arasındaki etkinlikleri kamuoyuna taşımış ve özellikle kamuoyunu etkileme bakımından güçlü bir kanal işlevi görmüştü. Türk basınının bu yönü, tarafların ilişkilerinin renkli bir boyutunu oluşturan İstanbul’daki 1924 tarihli Polonya Sergisi’yle ilgili yayınlarda rahatlıkla gözlemlenebilmektedir.

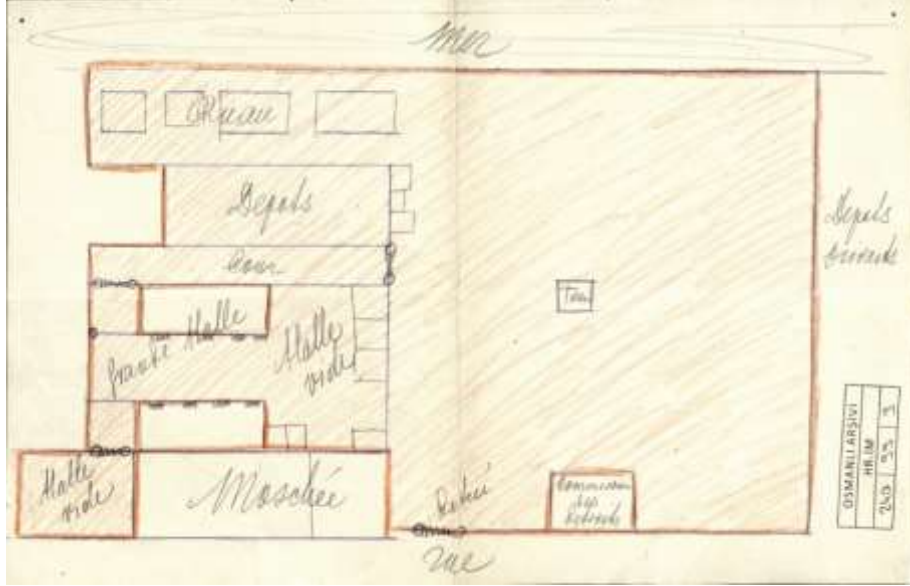
Sergi Hazırlıkları

İstanbul’da Polonya sergisinin açılmasına uzanan süreç, 1924 Şubatı’nda Polonya Hükümeti’nin “*bir sanayi ve ticari sergisi tesis etmek*” arzusu ve başvurusuyla başlamıştı (BOA, HR. İM., No:100.38.01.01, 20 Mart 1924). Bahar aylarında bir Polonya heyeti Türkiye’ye gelerek iki ülke ürünlerinden oluşacak serginin açılması hakkında resmen hükümetle temasa geçmişti. Böylece sergiye yönelik ilk planlamalar da başlamıştı (Şekil 1). Gerek uluslararası ticaretle ilişkisi, gerekse Polonyalıların ihraç ettikleri ürünler ve üreticileriyle doğrudan temas etme istekleri, süreçte İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası’nı (İTO) ön plana çıkaracaktı.

İTO ise bilimsel düzeyde bir hazırlığa yönelmeyi ve başlıca Türk ihraç ürünleri, senelik ihraç koşul ve oranları hakkında çalışma yürütülmesini öngörmüştü (*İTOM* No:7/1340, s.342). Hazırlıklar sırasında Polonya’dan İstanbul’a gelecek ziyaretçiler ve talepleri de gözetilecekti (*Cumhuriyet* 8 Haziran 1924, s.5;

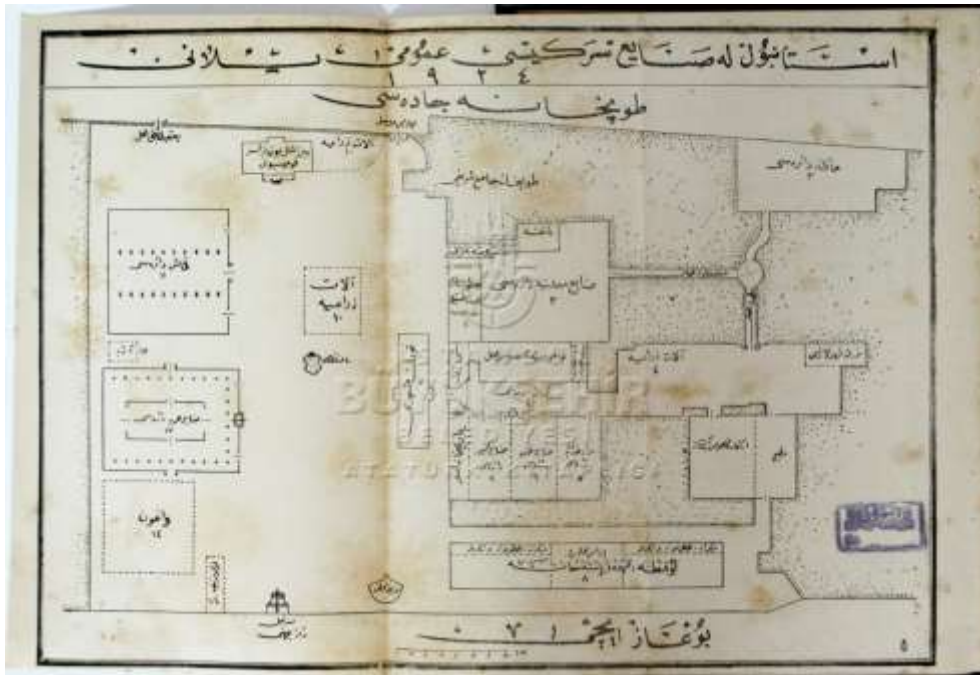
Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

Cumhuriyet 7 Temmuz 1924, s.4). İTO, düzenlediği periyodik toplantılar kanalıyla süreci yürütmüş ve girişimleri aracılığıyla Tophane Askerî Fabrikası meydanının sergiye tahsisini sağlamıştı (*İTOM* No:8/1340, s.380).

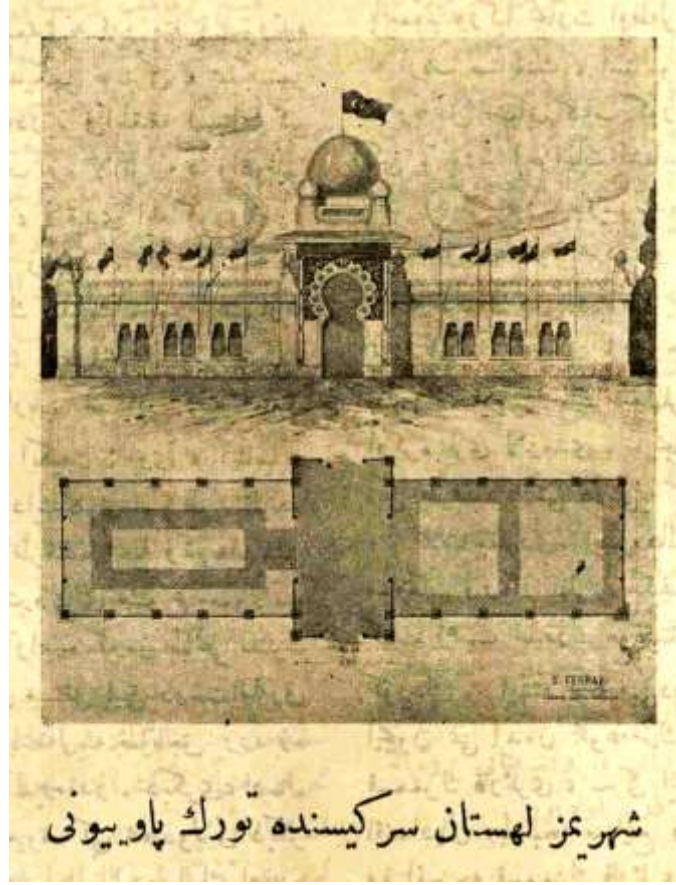

Şekil 1: Mayıs 1924 sergi planı. BOA, HR.İM., No: 240.99.03.01

Sergiye yönelik planlamalarda açılışın Eylül 1924'te yapılması; bir Türk pavyonunun bulunması; inşaat ve düzenlemeler için 100.000 lirayı aşan bir harcama gerektiği ve sergiye giriş için düşük bir ücret alınması değerlendirilmişti. En önemlisi Tophane Fabrikaları meydanında 21 Haziran 1924'te sergi pavyonlarının inşaatına başlanmıştı. (*Cumhuriyet* 22 Haziran 1924, s.2). 10.000 metrekarelik sergi alanında müzik salonu, lokanta ve bir gazino bulunacaktı (Şekil 2). Alanın yaklaşık 400 metrekarelik bir bölümünde Türk pavyonu kurulacaktı (Şekil 3)(*Cumhuriyet* 25 Temmuz 1924, s.4; *İTOM* No:9/1340, s.443).

Şekil 2: Sergi planı. *Lehistan Sanayi Sergisi* 1924

Şekil 3: Türk pavyonu. İTOM No:10/1340.

28 Temmuz'da bazı İstanbul gazetelerinde yayınlanan İTO'nun tebliğiyle serginin açılış tarihi ve yeri hakkında kısa bir kamuoyu bilgilendirmesine gidilmiş; sergi hakkında detayların basından duyurulacağı açıklanmıştı (*Tevhid-i Efkâr* 28 Temmuz 1924, s.1; *Vatan* 28 Temmuz 1924, s.4; *Cumhuriyet* 28 Temmuz 1924, s.4). Bu arada İTO'nun 27 Temmuz tarihli toplantısında 450 metrekarelik Türk pavyonuna katılım şartlarını düzenleyen bir talimatname kabul edilmişti. Buna göre sergide pamuk, yün, tiftik, afyon, yapağı, tütün, palamut, kuru üzüm, ceviz, fındık, halı-kilim, Bursa ipekleri gibi Türk ihracat ürünleri sergilenecekti. Katılım tarihi 10 Eylül akşamına kadardı ve katılmak isteyenler İTO başkatiplerine başvuracaklardı. Sergilenecek eşya için alınacak ücret yine başkatiplik tarafından belirlenecekti. Bir de Sergi Komiserliği ve Bürosu kurulacaktı (*Cumhuriyet* 28 Temmuz 1924, s.5). Sürecin ilerleyen aşamalarında Polonya'dan gelen temsilcilerin katılımıyla Sergi Düzenleme Komitesi kurulurken Türk tarafınca sergi işlerinin takibi için Ticaret Müdürü Akif Bey, Türkiye komiserliğine atanacaktı (*Cumhuriyet*, 15 Ağustos 1924, s.2; *Cumhuriyet*, 8 Eylül 1924, s.3; *Tevhid-i Efkâr* 8 Eylül 1924, s.4).

Sergi Düzenleme Komitesi tanıtıma özen göstermiş ve 28 Ağustos'ta çay ziyafeti düzenlemişti. Buraya memurlar, sefaret çalışanlarıyla özellikle basın temsilcileri davet edilmiş; sergi ve hazırlıkları hakkında bilgi verilmişti (*Cumhuriyet* 23 Ağustos 1924, s.2; *Tevhid-i Efkâr* 30 Ağustos 1924, s.1). Ziyafeti Sergi Müdürü Kapesky'nin (Kapis ?) düzenlediğini yazan *Vatan*, gazeteci Madam Rutowska (?), Lehistan Hükümeti temsilcisi Kont Ostrowski, Lehistan Ticaret ve Sanayi Bakanlığı temsilcisi Gieysztor'un hazır bulduklarını ve pavyonları

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

meşhur ressam Fuyet’in (?) hazırladığını aktarmıştı. Sergi duvarlarına Polonya’nın nüfus, sanayi yapısı vs hakkında bilgi veren pano ve cetveller/grafikler asılmıştı (*Vatan* 30 Ağustos 1924, s.2). Böyle kamuoyu bilgilendirmelerinden Polonyalıların getirilen ürünlerle inşaat masrafı olarak 100.000 dolardan fazla harcadıkları; inşaat hâlindeki Türk pavyonunun ise 10.000 lira civarında maliyet getirdiği basına sızmıştı (*Vatan* 30 Ağustos 1924, s.2; *Tevhid-i Efkâr* 7 Eylül 1924, s.1). Ziyaretçiler için Tophane sahilinde lokanta, kahve ve dans yeri inşa edilirken uygun bir yere itfaiye ekibi yerleştirilmesi ihmal edilmemişti (*Cumhuriyet* 12 Eylül 1924, s.1-2; *Cumhuriyet* 13 Eylül 1924, s.1,4).

İstanbul’a İlk Gelen Polonyalılarla Temaslar

1924 Temmuz sonlarında 12 Eylül’de açılması planlanan sergi münasebetiyle Lehistan Bahriye Cemiyeti Türkiye’ye gidecekler yaklaşık bir aylık seyahat düzenlemişti. Böyle organizasyonlarla İstanbul’a gelecek Polonyalıları/tüccarları ağırlayabilmek için Şehremaneti, Ağustos ortalarına doğru Beyoğlu ve İstanbul tarafındaki otelleri hazırlıklı olmaları konusunda uyarılmış; denetlemelere yönelmişti (*Cumhuriyet* 25 Temmuz 1924, s.6; *Tevhid-i Efkâr* 25 Temmuz 1924, s.3; *Cumhuriyet*, 15 Ağustos 1924, s.2; *Cumhuriyet* 8 Eylül 1924, s.3).

Eylül’ün ilk günlerinden itibaren Polonyalı gruplar şehre gelmeye başlamışlardı (*Cumhuriyet* 5 Eylül 1924, s.1-2; *Cumhuriyet* 6 Eylül 1924, s.2). Gelecekler/gelenler arasında Polonya Meclis Başkanı Mareşal Seyda ve on altı senatör/milletvekili, Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Debski (?) ve on dört gazeteci, Polonya Dışişleri Bakanlığı Basın Kalemi Müdür Yardımcısı, Profesör Keşnor (? – muhtemelen Józef Gieysztor), askerler (General Litwinieswski [?], Albay Zamoyski [?]), memur, tüccar ve fabrikatörlerden yirmi kişilik bir resmî heyet, 130 üniversite öğrencisi, piyanist, şarkıcı/şantöz, dansöz, futbolcularla Polonya’da kurulan Türk ve Polonya Dayanışma Cemiyeti üyeleri ve daha bir çok şahsiyet vardı (*Vatan* 11 Eylül 1924, s.1-2; *Tevhid-i Efkâr* 11 Eylül 1924, s.1-2; *Cumhuriyet* 12 Eylül 1924, s.1-2).

Sarayburnu’nda Üçüncü Kolordu Mızıkası’nın çaldığı marşlar eşliğinde misafirler 10 Eylül’de törenle karşılanmışlardı (*Vatan* 11 Eylül 1924, s.1). *Tevhid-i Efkâr’a* göre karşılayanlar arasında İstanbul Vilayeti’nden Mektupçu Ziya, İTO Reisi Hüseyin Hüsnü, Başkatip Vehbi, Ticaret Birliği Katib-i Umumisi Hamdi, Sergi Komiseri-Ticaret Müdürü Akif, Ticaret Odası üyelerinden Selahattin, Refik ve Şehremaneti’nden Beyoğlu Dairesi Müdürü Hamid, matbuat/basın adına Necmeddin Sadak, Polis Müdürlüğü’nü temsilen Deniz Merkez Memuru Fahri ve Darülfünun’dan bir grup vardı. Merkez Kumandanı Atif Bey de Sarayburnu’na gelmişti. Ayrıca şehirde geniş güvenlik önlemleri alınmıştı (*Tevhid-i Efkâr* 11 Eylül 1924, s.1-2).

Polonya grubunun lideri Meclis Başkanı Mareşal Seyda ile eski Ticaret ve Sanayi Bakanı Stefan Przanowski, 11 Eylül’de Şehremini Emin (Erkut) Bey’i ziyaret ederek teşekkür etmişlerdi (*Cumhuriyet* 12 Eylül 1924, s.1-2). Aynı gün bazı Polonyalı misafirler, Sultanahmet ve Beyazıt’ı gezmişler; Darülfünun’da Türk öğrencilerce konuk edilmişlerdi. Sanayiciler ise Tophane’de sergi hazırlıklarıyla ilgilenirken gazeteciler meslektaşları ile irtibat kurmuşlardı. *Rzeczpospolita* gazetesinden Marjan Grzegorzcyk ve Dr. Stanislaw Michalek, *İkdam’ı* ziyaret etmişlerdi (*İkdam* 12 Eylül 1924, s.1).

Eylül ortalarında Polonyalıların şehrin güzelliklerinden, misafirperverlikten ve iki halkın samimi ilişkilerinden bahsetmeleri gazetelere yansımıştı. Dostluk temasının ön plana çıkarıldığı atmosfer içinde

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

ilişkilerin geliştirilmesi, Polonyalıların çalışmalarının temel amacı olarak seslendirilmişti (*Cumhuriyet* 12 Eylül 1924, s.1-2). Nitekim Stanislaw Jarkowski, taraflar arasında doğrudan temas olmadığını bundan sonra gelişmesini umduğunu belirtmişti. *Tevhid-i Efkâr* muhbirine iki taraf arasında kullanılan temel bağlardan birini, “...yüzelli sene evvel Rusya, Almanya ve Avusturya tarafından memleketimizin taksim edilmesi keyfiyetinin Türkiye tarafından kabul edilmemiş olmasıdır” sözleriyle ortaya koymuştu ki basındaki karşılığı Türklerin Polonya’nın bölünmesine karşı çıkararak Leh Krallığı’nı daima bağımsız olarak tanımmasıydı. 20 Eylül tarihli *Resimli Gazete*’nin kapak sayfasında da propaganda boyutu kazanan bu yaklaşım işlenmiş; hatta Polonya’da “*Türk süvarileri Tuna’da atlarını suladıkları zaman Lehistan kurtulacaktır*” sözünün kullanıldığı hatırlatılmıştı (Resim 1) (*Tevhid-i Efkâr* 11 Eylül 1924, s.2; *Resimli Gazete* 20 Eylül 1340, s.1).

Resim 1: “Lehli Dostlar Türk’ün Tarihi Adaletine Teşekkür Ediyorlar” .

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

Resimli Gazete 20 Eylül 1340, s.1

Serginin Açılışı

Serginin açılışına birkaç gün kala *Cumhuriyet*'te açılış programı yayınlanmıştı. Ayrıca futbol karşılaşmaları, partiler, gezilerden oluşan genel bir program da kamuoyuna yansıtılmıştı. İlerleyen günlerde gerek sergi içinde gerek sergi dışında gerçekleştirilen aktiviteler büyük ölçüde bu program çerçevesinde gerçekleştirilecekti.

Açılış programı, Polonya Hükümeti adına Kont Ostrowski'nin konuşması, Türk Milli Marşı, Türkiye adına Sergi Komiseri-Ticaret Müdürü Akif Bey'in nutku, Polonya Milli Marşı, bir Türk hanımın kurdeleyi kesmesi, Türk Marşı, Polonya Heyet Başkanı ve ardından Türk Ticaret Odası Başkanı Hüseyin Bey'in konuşmaları ve serginin ziyaretinden oluşmuştu.

Genel program dahilinde;

12 Eylül'de saat 17.30'da Taksim Stadyumu'nda Galatasaray-Polonya takımlarının karşılaşması,

13 Eylül'de Polonya Sefareti'nde garden parti,

14 Eylül'de 73 numaralı vapurla İTO'nun düzenlediği gezi,

15 Eylül günü Polonya Sefiri Knoll tarafından davetli balo,

18 Eylül tarihinde Knoll'un düzenleyeceği ziyafet,

19 Eylül'de tediye balo ve 20 Eylül'de Polonya heyetinin ziyafeti planlanmıştı.

Ayrıca misafirler için İstanbul gezisi planlanmıştı (*Cumhuriyet* 10 Eylül 1924, s.4; *Tevhid-i Efkâr* 12 Eylül 1924, s.1).

Türkiye-Lehistan Sergisi, 12 Eylül'de Tophane'de saat 11.30'da başlayan törenle açılmıştı. Türk ve Polonya bayraklarıyla süslenmiş sergi alanındaki beş yüz civarındaki davetli arasında Polonya'dan gelenlerin yanında İstanbul vali vekili, jandarma ve merkez kumandanları ve Darülfünun emini (rektör), basın mensupları, Polonya sefiri ve diğer ülke elçiliklerinin temsilcileri vardı.

Tören programı çerçevesinde Sergi Reisi Kont Ostrowski, sonra Düzenleme Komitesi Başkanı ve Sanayi Şirketi Müdürü Kiltynowicz, Sergi Komiseri-Ticaret Müdürü Akif Bey ve nihayet İTO Başkanı Hüseyin Bey konuşmuştu. Kont Ostrowski ve Kiltynowicz konuşmalarında “*ilk Lehistan Sergisi Türk toprağında açılmıştır*” kaydını düşmüşler; “*Yaşasın Türkiye!*” söylemleriyle Türk-Leh dostluğuna işaret etmişlerdi (*Son Telgraf* 12 Eylül 1340, s.1; *Cumhuriyet* 13 Eylül 1924, s.1,4; *İkdam* 13 Eylül 1924, s.1-2; *Tevhid-i Efkâr* 13 Eylül 1924, s.1-2; *Vatan* 13 Eylül 1924, s.1-2).

Vatan, “*mesut bir tesadüf eseri olarak*” açılış sırasında Mustafa Kemal Paşa'yı taşıyan Hamidiye'nin “*Tophane hizasında görünmüş*” olduğuna işaret etmişti. Öte yandan resmî açılışın filminin “*Elhamra Sineması tarafından alınmış*” olduğunu ve 17 Eylül'den itibaren bu sinemada gösterime gireceğini kaydetmişti (*Vatan* 13 Eylül 1924, s.1-2; Malkoç 2014).

Bir ay açık kalacak sergi “*Tophane kışlasının talimhane ve fabrika meydanlarında inşa edilen ve Tophane fabrikasından tefrik edilen bir kısımda vücuda getirilmiş dört büyük pavyondan mürekkepti*” (*Cumhuriyet* 13 Eylül 1924, s.1,4). Serginin açılış günlerinde, Informacja Prasowa Polska-Polonya Resmî Ajansı

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

Genel Müdürü Stanislaw Jarkowski, *Tevhid-i Efkâr*'a demeç vermiş; Polonya basını hakkında konferans verme niyetinden bahsetmişti. Ayrıca sergide ülke sınırları içindeki ve dışındaki Polonya gazetelerinin sergileneceğini belirtmişti (*Tevhid-i Efkâr* 12 Eylül 1924, s.1). Gerçekten de pavyonlardan biri ülkelerini tanıtmak ve propaganda amaçlı olmak üzere Polonya basınına (130'dan fazla ve gazete ile 685'e yakın dergiye) ayrılmıştı. Diğer Polonya pavyonlarında lokomotifler, vagonlar, uçaklar, yedek parçalarla makineler, pulluk, tırmık ve harman makineleri, traktörler, iletişim araçları (telefon, telgraf gibi), porselen, madeni eşyalar, örme ve dokuma işleri, gaz, kağıt, cam ve oyuncaklarla askerî ekipman bulunacaktı (Resim 2) (Ahmet Rasim 1926; *Cumhuriyet* 12 Eylül 1924, s.4-5; *Cumhuriyet* 13 Eylül 1924, s.1,4). İlgi çeken bir ürün, 1921'de Paris'teki yarışmada birincilik kazanan “*semi-diesel*” sisteminde bir uçaktı (*Vatan* 30 Ağustos 1924, s.2).

Resim 2: Sergideki bir lokomotif ve vagon. *Tevhid-i Efkâr*, 13 Eylül, s.1

Türkiye daha çok geleneksel halı gibi elişçiliği, milli dokumalar, sabun ve tarımsal tüketim ürünleriyle (tütün, hububat) vitrine çıkmıştı. Kuşkusuz bu, Cumhuriyet'in en erken evresinde geçmişten gelen sürecin uzantısı olacak şekilde ülke sanayisinin gelişmemişliğinin yansımasıydı. Türkiye'yi sergide Reji, Türkiye Tütünleri İhracat Şirketi, Akağazade Abdullah Beylerle Ömer Muharrem, İzzet Raif, Şerefzade Ali, Hereke Fabrikası, İktisad-ı Milli Serraciye Fabrikası, Türk Hanımları Esirgeme Derneği, Anadolu Halı İmalat Şirketi, Hilal-i Ahmer Hanımlar Dâr-üs-Sanâ'ası, İsmail Bey İmalathanesi, İzmir'de Şekerci Ali Galip (*Cumhuriyet*'ten farklı olarak *Tevhid-i Efkâr*'a göre Şekerci Hacı Bekirzade), Kütahya Şark Heyeti Fabrikası ürünleriyle temsil etmişlerdi. Bununla birlikte sergiyi 12 pavyon olarak nitelendiren ve teşhir edilen ürünlerden azımsanmayacak ölçüde bahseden *Tevhid-i Efkâr*, Türk pavyonunu kitap-gazete kısmı dâhil yetersiz bulmuş; “*milli ihracat eşyamızın pek az numunesini cem*” edebildiğini ileri sürmüştü (*Cumhuriyet* 12 Eylül 1924, s.4-5; *Cumhuriyet* 13 Eylül 1924, s.1,4; *Tevhid-i Efkâr* 13 Eylül 1924, s.2).

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

10 kuruş ücretle girilen sergiyi 15 Eylül akşamına kadar yaklaşık 6500 kişi gezmişti (*Tevhid-i Efkâr* 13 Eylül 1924, s.2; *Cumhuriyet* 16 Eylül 1924, s.2). Sergi nedeniyle şehre Polonyalı grupların gelişleri -şehirden ayrılmaların başladığı- Eylül sonlarına kadar sürmüştü.

Sergi Münasebetiyle Gerçekleştirilen Temas ve Etkinlikler**Resmî Kabul, Ziyafet ve Ziyaretler**

Serginin açılışından sonra Polonyalıların İstanbul'daki temas ve etkinlikleri gazetelerin sayfalarını süslemişti. 13 Eylül'de Sefir Knoll, resmî bir kabul düzenlemişti (*Vatan* 14 Eylül 1924, s.1; *Cumhuriyet* 14 Eylül 1924, s.1-2; *Tevhid-i Efkâr* 14 Eylül 1924, s.1,3). Aynı gün İstanbul'daki Matbuat Cemiyeti, Babiali Caddesi'ndeki binasında Polonyalı gazeteciler için bir çay ziyafeti hazırlamıştı. Burada Polonyalı misafirlerle Şehremini Emin Bey'in çeşitli temasları olmuştu (*Vatan* 14 Eylül 1924, s.1; *Cumhuriyet* 14 Eylül 1924, s.1; *İkdam* 14 Eylül 1924, s.1; *Tevhid-i Efkâr* 14 Eylül 1924, s.1,3). 14 Eylül'de İTO da Büyükkada'daki Yat Kulübü'nde 100 kişilik ziyafet düzenlemişti (*Cumhuriyet* 14 Eylül 1924, s.2; *Cumhuriyet* 16 Eylül 1924, s.2; *İkdam* 16 Eylül 1924, s.1-2; *Vatan* 16 Eylül 1924, s.2). Bunları 16 Eylül gecesi Sefir Knoll'un büyükelçilikteki balosu izlemişti. Baloya Polonyalı misafirlerle birlikte şehrin ileri gelenleri (Nusret Bey, Şükrü Naili Paşa, Pertev Paşa, Şehremini Emin gibi) katılmışlardı. 36. Leh Piyade Alayı Mızıkası eşliğinde dans edilmişti (*Cumhuriyet* 18 Eylül 1924, s.3; *Tevhid-i Efkâr* 18 Eylül 1924, s.4).

Bazı Polonyalı gazeteciler 17 Eylül'de ülkelerine dönüş yolculuğuna çıkarken bir kısmı Ankara'ya geçmişlerdi (*Cumhuriyet* 18 Eylül 1924, s.2; *İkdam* 18 Eylül 1924, s.3; *Vatan* 18 Eylül 1924, s.3; *Cumhuriyet* 19 Eylül 1924, s.1; *Vatan* 19 Eylül 1924, s.1). Zaten *Son Telgraf*, Hariciye Murahhası Nusret Bey'in Lehistan Sefareti'ne Polonyalı gazetecilerden arzu edenlerin Ankara'ya ziyaretlerinin memnuniyet yaratacağı yönünde bir mektup yazdığını haber yapmıştı (*Son Telgraf* 14 Eylül 1340, s.3). *İkdam* ise Knoll'un İstanbul'da bulunan Polonya tarım sektörü temsilcileri adına hükümetle görüşmek üzere 18 Eylül'de başkente gittiğini kaydetmişti (*İkdam* 19 Eylül 1924, s.3).

Polonyalı misafirlerin başkentte gidişleri, temasları başta *Cumhuriyet* olmak üzere İstanbul'un günlük gazetelerine konu olmuştu. Nitekim *Cumhuriyet*'teki 21 Eylül tarihli habere göre iki gündür şehirde bulunan ve Matbuat Müdüriyeti tarafından ağırlanan Polonyalı gazeteciler 20 Eylül'de şehri gezmişler, Matbuat Müdüriyeti ile Anadolu Ajansı ve *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinin idarehanesini ziyaret etmişlerdi. 20 Eylül akşamı Polonya Sefiri Knoll tarafından verilen ziyafete Ankara gazetecileri de katılmışlardı. 21 Eylül tarihli trenle İstanbul'a hareket eden Polonya grubu, Hariciye Müsteşarı Tefik Kamil Bey ve Ankara basın temsilcilerince uğurlanmışlardı (*Cumhuriyet* 18 Eylül 1924, s.2; *Cumhuriyet* 19 Eylül 1924, s.1; *Vatan* 19 Eylül 1924, s.1; *Cumhuriyet* 21 Eylül 1924, s.3; *Cumhuriyet* 22 Eylül 1924, s.3).

Polonya Sefareti'ndeki 23 Eylül tarihli balonun ardından 28 Eylül'de İstanbul Şehremaneti, Beyoğlu'ndaki Tokatlıyan Otel'i'nde Polonyalılar şerefine bütün ilgilileri kapsayan bir resmî kabul düzenleyecekti (*Cumhuriyet* 28 Eylül 1924, s.5). Polonyalılar şerefine düzenlenen baloda Emin Bey ve belediye yetkililerinden başka Darülfünun temsilcileri, Doktor Akil Muhtar, Kemal Ömer, Müderris Cemil, Necmettin Arif, Mısırlı Prenses Şivehkar, Mediha hanım, Cemiyet-i Belediye üyeleri, Dava Vekili Refik İsmail, Yunus Nadi ve diğer

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

gazetecilerle tanınmış isimler bulunmuştu. Polonya tarafında ise Sefir Knoll ile sefaret temsilcilerinin yanında sergi temsilcisi Kont Ostrowsky ve Kont Zamoyski katılmışlardı (*Cumhuriyet* 30 Eylül 1924, s.3). Nihayet 1 Ekim’de Sergi Düzenleme Komitesi, Pera Palas’ta bir ziyafet düzenleyecekti (*İkdam* 1 Teşrin-i Evvel 1924, s.3).

Sergi Aktiviteleri

Sergide bir kısmı reklam niteliğine sahip olan gösteriler/uygulamalar gerçekleştirilmişti. Nitekim Polonya kökenli Onya (Unia ?) Kereste Fabrikaları 27 Eylül’de makinelerinin kullanımı/çalışması hakkında bir gösteri düzenlemişti (*İkdam* 28 Eylül 1924, s.3). Elektrik sistemi nedeniyle 12 Eylül akşamı sergide ufak çapta bir yangın yaşandığından (*Son Telgraf* 13 Eylül 1340, s.3) 28 Eylül’de davetlilerin huzurunda (Merkez Kumandanı Akif, İtfaiye Kumandanı Bedii, gazeteciler) yangın tatbikatı yapılmış; yangın söndürücü bir sıvı denenmişti (*İkdam* 29 Eylül 1924, s.3).

Kontes Ostrowski öncülüğünde Ekim’in ilk günlerinde Türk malül-gazileri yararına eğlence organizasyonuna gidilmişti (*İkdam* 30 Eylül 1924, s.3). *İkdam*, “fevkalade” şeklinde tanımladığı eğlencede incesaz, mehter ve dans gibi etkinliklerin bulunduğunu aktarırken *Cumhuriyet* 2 Ekim’de bir Polonyalı sanatçının malül gaziler onuruna konser vereceğini ve sonbahar balosunun yapılacağını duyurmuştu (*İkdam* 2 Teşrin-i Evvel 1924, s.3; *Cumhuriyet* 2 Teşrin-i Evvel 1924, s.2). Eğlencede 36. Polonya Askerî Bandosu sahne alırken ince saz heyeti lokantada konser vermişti. Mehterhane heyeti de gösterilere dahil olmuştu (*Vatan* 3 Teşrin-i Evvel 1924, s.1; *İkdam* 4 Teşrin-i Evvel 1924, s.3).

Futbol Karşılaşmaları

Sergiye bağlı organizasyonların bir parçası, futbol karşılaşmaları olmuştu. Açılış gününde Galatasaray Polonya ekibi ile 2-2 berabere kalmıştı (*Cumhuriyet* 13 Eylül 1924, s.1-2; *İkdam* 13 Eylül 1924, s.1; *Tevhid-i Efkâr* 13 Eylül 1924, s.1,4; *Tevhid-i Efkâr* 14 Eylül 1924, s.3). 14 Eylül’de İstanbul’a gelen Altay kulübüyle Polonyalı takım Taksim Stadyumu’nda karşılaşmış ve Polonyalılar, maçı 4-0 kazanmışlardı (*Cumhuriyet* 14 Eylül 1924, s.5; *Cumhuriyet* 15 Eylül 1924, s.5; *Tevhid-i Efkâr* 15 Eylül 1924, s.1-2). 19 Eylül’de Fenerbahçe futbol takımı, Polonya takımını 4-3 yenmeyi başarmıştı (*Cumhuriyet* 20 Eylül 1924, s.1,5; *Tevhid-i Efkâr* 20 Eylül 1924, s.1,4). Polonya ekibi dördüncü karşılaşmasını Altınordu ile yapmıştı. Basın, sonucu “*Dünki Altınordu-Polonya maçında Lehliler sıfıra karşı bir düzine golle galip geldiler*” şeklinde duyurmuştu (*Cumhuriyet* 21 Eylül 1924, s.5; *Cumhuriyet* 22 Eylül 1924, s.5; *Tevhid-i Efkâr* 22 Eylül 1924, s.1; *İkdam* 22 Eylül 1924, s.1; *Vatan* 22 Eylül 1924, s.1,5).

Bu karşılaşmalardan sonra “*Hele Altınordu’nun uğradığı felaketi unutturacak yeni bir müsabakaya hakikaten muhtacız*” değerlendirmesinin gölgesinde bir maç organizasyonu daha düşünülmüşse de Polonya ekibinin masrafları karşılanamadığı için bu düşünce gerçekleştirilemeyecekti (*İkdam* 20 Eylül 1924, s.1; *Cumhuriyet* 23 Eylül 1924, s.5; *Cumhuriyet* 24 Eylül 1924, s.5).

Resim 3: Polonya takımı İzmir karma takımını mağlub etti. *Tevhid-i Efkâr* 15 Eylül 1924, s.1.

Serginin Son Günleri ve Kapanışı

Eylül son haftasına doğru Polonyalılar İstanbul'dan ayrılmaya başlamışlardı. Bir kısmı Türk gemisiyle ayrılmak istediklerinden onlara Marmara adlı gemi tahsis edilmişti (*İkdam* 23 Eylül 1924, s.3). 24 Eylül'de Romanya'ya giden gemi aracılığıyla 200 kadar Polonyalı turist şehirden ayrılmıştı. Polonyalı üniversite öğrencileri de aynı gemiyle yola çıkmışlardı ki tesadüf eseri gemide Romanya'ya giden Türk Darülfünun öğrencileri bulunduğu farklı bir temas olanağı ortaya çıkmıştı (*Cumhuriyet* 25 Eylül 1924, s.1).

Polonyalıların ülkelerine dönüş atmosferi içinde 7 Ekim'de *İkdam* serginin hafta içinde törenle kapanacağını ve barakalarının yakında açılacak Alman Sergisi'ne devredileceğini yazmıştı (*İkdam* 7 Teşrin-i Evvel 1924, s.3). Nitekim sergi, 8 Ekim 1924'te akşamüstü kapanmıştı. Kısa bir kapanış töreni yapılmış ve törene Ticaret Odası ve Birliği üyeleri davet edilmiş; Kont Ostrowski, İTO İkinci Başkanlarından Hamdi Bey ve Sergi Müdürü Kapesky (?) konuşma yapmışlar; ardından da hatıra fotoğrafları çekilmişti. Sergi üç gün panayır hâlinde kalacak ve perakende-toptan eşya satışı yapılacaktı (*İkdam* 9 Teşrin-i Evvel 1924, s.1; *Cumhuriyet* 9 Teşrin-i Evvel 1924, s.2; *Vatan* 9 Teşrin-i Evvel 1924, s.2; *Tevhid-i Efkâr* 9 Teşrin-i Evvel 1924, s.2). *Tevhid-i Efkâr* açılışına

göre çok sönük bir kapanış olduğunu ve hemen hemen kimsenin katılmadığını kaydetmişti (*Tevhid-i Efkâr* 9 Teşrin-i Evvel 1924, s.2).

Serginin Yankıları

1924 yazında *Tevhid-i Efkâr*, Türkiye ile ekonomik durumunun dünyaya tanıtılması açısından serginin öneminin altını çizmişti (*Tevhid-i Efkâr* 28 Temmuz 1924, s.1). Aynı dönemde çeşitli propaganda kitabı olarak değerlendirilebilecek ve sergi öncesinde basılan yayınlar yapılmıştı. Bunlarda Polonya Türkiye tarihsel ilişkileri, Polonya'nın ekonomi ve sanayisi, dışa açılma çabaları, serginin önemi, Türkiye'deki devrim süreci ile İstanbul üzerinde durulmuştu (Resim 4) (*İstanbul Leh Sergisi Hatırası Resimli Mecmua Lehistan [Polonya] Sanayi ve Türkiye* 1924/2006; *Lehistan Sanayi Sergisi* 1924; *İTOM* No:10/1340, s.473-498).

Resim 4: Türkiye-Polonya bağı. *Lehistan Sanayi Sergisi* 1924

Türk basınında da propaganda yayınlarını destekler nitelikte Polonya'nın sergi talebini kamuoyu algısında temellendirecek yönde yaklaşımlar ağırlık kazanacaktı. Nitekim sonbaharda basında bir dönem ortak sınırlara sahip olan taraflar arasında “... mücadele ne kadar şiddetli ve ne kadar uzun sürmüş olursa olsun Türk ile Lehli daima yekdiğerini takdir etmekten geri kalmamıştır” vurgusunun yanında 1699 Karlofça Antlaşması'ndan sonra “hiç biri bu dostane sulh muahedesini ihlal etmek istememiştir” sözleriyle dostluklarına atıf yapılmıştı. “Bu serginin maksad-ı küşadı tamamiyle meşru ve samimi emellere istinad etmektedir” yaklaşımına da özen gösterilmişti (*Tevhid-i Efkâr* 12 Eylül 1924, s.1-2; *Cumhuriyet* 12 Eylül 1924, s.5). *İkdam*'da ise yoğun şekilde Müslüman Tatarların Polonya'ya kabulleri, Polonyalıların Türkiye'ye sığınmaları ve Türkiye'nin Polonya'nın bölünmesini kabul etmediği işlenmişti (*İkdam* 12 Eylül 1924, s.3).

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

Bu temel üzerinde *Cumhuriyet*, 12 Eylül 1924'te İstanbul'da açılacak/açılan Polonya Sergisi'ni Türkiye'nin ekonomisi adına ilk ve önemli bir adım olarak değerlendirmişti. Sergi, ülkenin en önemli transit merkezinde yerli ve yabancı ticaret temsilcileriyle sanayicilerinin katılımıyla gerçekleştirilecek; ulusal ve uluslararası ticaret açısından üreticiyle tüketiciyi aracasız bir araya getiren iletişim ve temas platformu olarak kamuoyuna sunulmuştu (*Cumhuriyet* 12 Eylül 1924, s.4).

Öte yandan taraflar arasındaki ekonomik ilişkileri güçlendirmek amacıyla Varşova'da bir Türk Ticaret Odası'nın kurulması girişimlerine yönelmesi dikkat çekiciydi (*İTOM* No:7/1340, s.359-360; *İTOM* No:11/1340, s.565; *Polonya Basınında Atatürk ve Türkiye* 2012). Bununla birlikte gerek 1924'te gerekse de ilerleyen yıllarda Polonya basınında Türk pazarına girme ya da ele geçirme çabalarıyla ilgili yazılara rastlanması, tarafların ekonomik ilişkilerine ışık tutacak nitelikteydi (*Polonya Basınında Atatürk ve Türkiye* 2012).

Değerlendirme ve Sonuç

1924 yazı ve sonbaharı, Türkiye ile Polonya arasında hızlı bir yakınlaşmanın örneklerine sahne olmuştu. Bu bağlamda iki ülke arasındaki yakınlaşmanın farklı kanalları olarak değerlendirilebilecek örnekler, üç noktada toplanabilir. Bunlar; 1924 Eylül başlarında Ahmet Şükrü (Esmer) ve Suphi Nuri'nin (İleri) Polonya ekonomisi ve kültürü hakkında inceleme yapmak üzere davetli olarak Varşova'ya gitmeleri, 12 Eylül-8 Ekim tarihleri arasında İstanbul'da faaliyet gösteren sergi ve bu sergi dönemi ile biraz kesişecek şekilde Naci Paşa başkanlığında askerî bir heyetin Polonya'da bulunmasıydı.

Bunlardan hareketle *Tevhid-i Efkâr*'ın “*Lehistan'la muhadenet ve münasebetimiz ilerliyor*” başlığı altında “*Şehrimizde açılan Leh Sergisi ve Naci Paşa'nın riyasetindeki heyet-i askeriyemizin Lehistan'daki hüsn-i kabulleri Türk-Leh dostluğunu takviye etti*” yaklaşımı eksikti belki ama hatalı değildi. Eksik nokta ise kuşkusuz Polonyalıların Türkiye ile ekonomik ilişkileri geliştirme ve Türk pazarına girme çabasıydı. İlişkilere ivme kazandıran gelişmelerin en renklisi olarak ele alınabilecek İstanbul'daki Polonya Sergisi'nin temel misyonu tam da bu noktada anlam kazanmaktaydı. Nihayet bu yaklaşım içinde -bir ölçüde Türk-Leh yakınlaşmanın hem bir parçası ve hem de sonucu olacak şekilde- ilişkilerin pekiştiricisi niteliğinde 1924 Ekim başlarında Polonya ticaret gruplarının davetiyle İTO Başkanı Hüseyin Bey'in Varşova'ya gitmesi ve temaslarda bulunması şaşırtıcı değildi.

Öte yandan İstanbul'daki Polonya Sanayi Sergisi, açılış tarihine bağlı olarak özellikle Eylül ayında basının odak noktalarından biri hâline gelmişti. Sergi kapsamındaki etkinliklerin İstanbul'da ilgi uyandırdığı kadar şehre hareket ve canlılık getirdiği de rahatlıkla söylenebilir. Genelde ülkenin, özelde İstanbul'un tanıtımı açısından yararlı olduğundan yeni Türkiye'nin/Türkiye Cumhuriyeti'nin tanıtılması açısından da bir misyona sahip olmuştu. Üstelik serginin açılışı, başkent olma özelliğini kaybeden İstanbul'un ekonomik açıdan turizme yönlendirilmeye çalışıldığı, önemli bir turizm merkezine dönüştürülmesi düşüncesinin yaygın olduğu bir döneme denk düşmüştü. Dolayısıyla şehrin turizme dayalı beklentileri açısından da önem arz etmişti.

Kaynaklar**Arşiv Belgeleri**

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Yer: Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı (HR. İM.), No:100.38.01.01, Tarih:20 Mart 1924.

BOA, HR.İM., No: 240.99.03.01, Tarih:13 Mayıs 1924.

Kitaplar

Ahmet Rasim 1926, *Muharrir Bu Ya!*, Hamid Matbaası, İstanbul.

İstanbul Leh Sergisi Hatırası Resimli Mecmua Lehistan [Polonya] Sanayi ve Türkiye 1924/(tıpkı basım) 2006, Gazeta Grudziadzka, Varşova-İstanbul// (tıpkı basım) Ankara.

Lehistan Sanayi Sergisi/Exposition Polonaise A'Constantinople 1924, İstanbul.

Malkoç, E 2014, *Cumhuriyet'ten Büyük Söylev'e Ankara-İstanbul İkilemi (1923-1927)*, Derin Yayınları, İstanbul.

Polonya Basınında Atatürk ve Türkiye (1919-1938) 2012, Tiydem Yayıncılık, Ankara.

Soysal, İ 1989, *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, C.1 (1920-1945), Türk Tarih Kurumu (TTK) Yayınları, Ankara.

Sürelî Yayınlar**Cumhuriyet**

'Darülfünun Talebesinin Bükreş ve Peşte Seyahati' 1924, *Cumhuriyet*, 25 Eylül, s.1.

'Emanetin Lehliler Şerefine Balosu' 1924, *Cumhuriyet*, 30 Eylül, s.3.

'Fenerbahçe Polonyalıları Mağlub Etdi' 1924, *Cumhuriyet*, 20 Eylül, s.1.

'Fenerbahçe:4-Polonya:3' 1924, *Cumhuriyet*, 20 Eylül, s.5

'Galatasaraylılar Polonyalılarla Berabere Kaldı' 1924, *Cumhuriyet*, 13 Eylül, s.1-2.

'İstanbul'da Lehistan Sergisi' 1924, *Cumhuriyet*, 8 Haziran, s.5

'İzmir Altay Kulübü Şehrimize Geldi' 1924, *Cumhuriyet*, 14 Eylül, s.5

'Leh Gazetecileri Matbuat Cemiyeti'nde' 1924, *Cumhuriyet*, 14 Eylül, s.1.

'Leh Gazetecileri' 1924, *Cumhuriyet*, 18 Eylül, s.2

'Leh Gazetecilerine Ankara'da İntizar' 1924, *Cumhuriyet*, 19 Eylül, s.1.

'Leh Gazetecilerinin Ziyaretleri' 1924, *Cumhuriyet*, 21 Eylül, s.3

'Leh Matbuat Mümessileri Ankara'da' 1924, *Cumhuriyet*, 22 Eylül, s.3.

'Leh Sanayi Sergisi Komitesinin Ziyafeti' 1924, *Cumhuriyet*, 23 Ağustos, s.2.

'Leh Sanayi Sergisi' 1924, *Cumhuriyet*, 28 Temmuz, s.4.

'Leh Sergisi Açılıyor' 1924, *Cumhuriyet*, 25 Temmuz, s.4

'Leh Sergisi Bugün Açılıyor' 1924, *Cumhuriyet*, 12 Eylül, s.4

'Leh Sergisi Dün Merasimle Açıldı' 1924, *Cumhuriyet*, 13 Eylül, s.1,4

'Leh Sergisi Kapandı' 1924, *Cumhuriyet*, 9 Teşrin-i Evvel, s.2.

'Leh Sergisi' 1924, *Cumhuriyet*, 12 Eylül, s.5.

'Leh Sergisinde Türk Komiserliği' 1924 *Cumhuriyet*, 8 Eylül, s.3

'Leh Tüccarı Şehrimize Gelmeğe Başladı' 1924, *Cumhuriyet*, 15 Ağustos, s.2

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

- ‘Lehistan Sefareti’ndeki Balo’ 1924, *Cumhuriyet*, 18 Eylül, s.3
- ‘Lehistan Seyyahları Şehrimize Gelmeğe Başladılar’ 1924, *Cumhuriyet*, 5 Eylül, s.1-2.
- ‘Lehistan Seyyahları’ 1924, *Cumhuriyet*, 6 Eylül, s.2.
- ‘Lehistan’dan Türkiye’ye Seyahat Hazırlıkları’ 1924, *Cumhuriyet*, 25 Temmuz, s.6
- ‘Lehli Misafirler İstanbul’a ve Türklere Hayran!’ 1924, *Cumhuriyet*, 12 Eylül, s.1-2.
- ‘Lehli Seyyahların İstirahat Etmeleri İçin’ 1924, *Cumhuriyet*, 8 Eylül, s.3.
- ‘Leh-Türk Sergisi İçin Tophane’de Binalar Yapılıyor’ 1924, *Cumhuriyet*, 22 Haziran, s.2
- ‘Malullerimiz Şerefine Müsamere’ 1924, *Cumhuriyet*, 2 Teşrin-i Evvel, s.2.
- ‘Polonya Bugün Altınordu ile Karşılaşacak’ 1924, *Cumhuriyet*, 21 Eylül, s.5.
- ‘Polonyalılar Altınordu’yu Yendiler’ 1924, *Cumhuriyet*, 22 Eylül, s.5.
- ‘Polonyalılar Bir Müsabaka Daha Yapacaklar’ 1924, *Cumhuriyet*, 23 Eylül, s.5.
- ‘Polonyalılar Gitti’ 1924, *Cumhuriyet*, 24 Eylül, s.5.
- ‘Polonyalılar İlk Muvaffakiyeti’ 1924, *Cumhuriyet*, 15 Eylül, s.5
- ‘Sergi Açılıyor’ 1924, *Cumhuriyet*, 10 Eylül, s.4.
- ‘Şehremaneti Tarafından Bir Resmikabul’ 1924, *Cumhuriyet*, 28 Eylül, s.5.
- ‘Ticaret Odası Mukarreratı’ 1924, *Cumhuriyet*, 28 Temmuz, s.5
- ‘Ticaret Odasında’ 1924, *Cumhuriyet*, 7 Temmuz, s.4
- ‘Ticaret Odasının Ziyafeti’ 1924, *Cumhuriyet*, 14 Eylül, s.2
- ‘Türk-Leh Dostluğunun Muhtelif Tezahürleri’ 1924, *Cumhuriyet*, 14 Eylül, s.1-2
- ‘Yat Kulübünde Evvelki Akşamki Ziyafet’ 1924, *Cumhuriyet*, 16 Eylül, s.2.

İkdam

- ‘Dünki Altınordu-Polonya maçında Lehliiler sıfıra karşı bir düzine golle galip geldiler’ 1924, *İkdam*, 22 Eylül, s.1.
- ‘Dünki Fenerbahçe-Polonyalılar Maçı’ 1924, *İkdam*, 20 Eylül, s.1.
- ‘Galatasaray-Polonya’ 1924, *İkdam*, 13 Eylül, s.1.
- ‘Leh Sefiri Ankara’ya Gitti’ 1924, *İkdam*, 19 Eylül, s.3.
- ‘Leh Sergisi Kapanıyor’ 1924, *İkdam*, 7 Teşrin-i Evvel, s.3.
- ‘Leh Sergisi’ 1924, *İkdam*, 12 Eylül, s.3.
- ‘Leh Sergisi’nde Müsamere’ 1924, *İkdam*, 4 Teşrin-i Evvel, s.3.
- ‘Leh Sergisi’nde’ 1924, *İkdam*, 2 Teşrin-i Evvel, s.3.
- ‘Leh Sergisi’nin Dün Son Günüyüdü’ 1924, *İkdam*, 9 Teşrin-i Evvel, s.1.
- ‘Leh Sergisindeki Balo’ 1924, *İkdam*, 30 Eylül, s.3.
- ‘Leh Sergisinin Makine Tatbikatı’ 1924, *İkdam*, 28 Eylül, s.3.
- ‘Lehli Misafirler Adada Yat Kulübü’nde’ 1924, *İkdam*, 16 Eylül, s.1-2.
- ‘Lehli Misafirlerimiz Marmara Vapurunda’ 1924, *İkdam*, 23 Eylül, s.3.
- ‘Lehli Misafirlerimizin Dünki Ziyaretleri’ 1924, *İkdam*, 12 Eylül, s.1.

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

‘Lehli Seyyahin’ 1924, *İkdam*, 18 Eylül, s.3.

‘Lehliler Ziyafet’ 1924, *İkdam*, 1 Teşrin-i Evvel, s.3.

‘Matbuat Cemiyeti’nde Misafirlerimize Ziyafet’ 1924, *İkdam*, 14 Eylül, s.1.

‘Sergide Yangın Söndürmek İçin Tecrübeler’ 1924, *İkdam*, 29 Eylül, s.3.

‘Tophane’deki Leh Sergisinin Resm-i Küşadı’ 1924, *İkdam*, 13 Eylül, s.1-2.

Resimli Gazete

‘Lehli Dostlar Türk’ün Tarihi Adaletine Teşekkür Ediyorlar’, *Resimli Gazete*, 20 Eylül 1340, No:55, s.1.

Son Telgraf

‘Leh Gazetecileri Ankara’ya Gidiyor’ 1924, *Son Telgraf*, 14 Eylül, s.3.

‘Leh Sergisinde Dün Geceki Kalabalık’ 1924, *Son Telgraf*, 13 Eylül, s.3.

‘Lehistan’la Türkiye Arasındaki Muhadenet’ 1924, *Son Telgraf*, 12 Eylül, s.1.

Tevhid-i Efkâr

‘Altınordu (Varşova) Şampiyonuna Mağlub Oldu’ 1924, *Tevhid-i Efkâr*, 22 Eylül, s.1.

‘Fenerbahçe, Varşova Şampiyonunu Mağlub Etti’ 1924, *Tevhid-i Efkâr*, 20 Eylül, s.1,4.

‘Galatasaraylılarla Lehler İki İkiye Berabere Kaldılar!’ 1924, *Tevhid-i Efkâr*, 13 Eylül, s.1,4

‘Leh Sanayi Sergisi 12 Eylül’de Açılıyor’ 1924, *Tevhid-i Efkâr*, 28 Temmuz, s.1

‘Leh Sefareti’ndeki Balo’ 1924, *Tevhid-i Efkâr*, 18 Eylül, s.4.

‘Leh Sefiri İtimadnamesini Verdi’ 1924, *Tevhid-i Efkâr*, 26 Haziran, s.2.

‘Leh Sergisi Ne Zaman Küşad Ediliyor?’ 1924, *Tevhid-i Efkâr*, 7 Eylül, s.1

‘Leh Sergisinin Resm-i Küşadına Hazırlıklar’ 1924, *Tevhid-i Efkâr*, 11 Eylül, s.1-2.

‘Leh Takımı İzmir Muhtelit Takımını Mağlub Etti’ 1924, *Tevhid-i Efkâr*, 15 Eylül, s.1-2.

‘Leh ve Türk Gazetecileri’ 1924, *Tevhid-i Efkâr*, 14 Eylül, s.1,3.

‘Lehistan Sergisi Kapandı’ 1924, *Tevhid-i Efkâr*, 9 Teşrin-i Evvel, s.2.

‘Lehistanlılar Türkiye’yi Ziyaret Edecekler’ 1924, *Tevhid-i Efkâr*, 25 Temmuz, s.3

‘Lehlilerin İkinci Müsabakası’ 1924, *Tevhid-i Efkâr*, 14 Eylül, s.3.

‘Müstakil Lehistan’la Dostluğumuzun Tezahüratı’ 1924, *Tevhid-i Efkâr*, 12 Eylül, s.1-2.

‘Tophane’deki Leh Sergisi Açılıyor’ 1924, *Tevhid-i Efkâr*, 30 Ağustos, s.1

‘Tophane’deki Leh Sergisinin Dünki Resm-i Küşadı’ 1924, *Tevhid-i Efkâr*, 13 Eylül, s.1-2

Vatan

‘Adada Lehli Misafirler Şerefine Ziyafet’ 1924, *Vatan*, 16 Eylül, s.2.

‘Dün Şehrimize Gelen Lehli Misafirlerimiz’ 1924, *Vatan*, 11 Eylül, s.1-2.

‘Leh Gazetecileri Ankara’da’ 1924, *Vatan*, 19 Eylül, s.1.

‘Leh Sanayi Sergisi’ *Vatan* 1924, 28 Temmuz, s.4

‘Leh Sanayi Sergisi’nin Küşadına Doğru’ 1924, *Vatan*, 30 Ağustos, s.2.

‘Leh Sergisi Dün Açılmıştır’ 1924, *Vatan*, 13 Eylül, s.1-2.

‘Leh Sergisi’ 1924, *Vatan*, 9 Teşrin-i Evvel, s.2.

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

‘Leh Sergisi’nde Bir Müsamere’ 1924, *Vatan*, 3 Teşrin-i Evvel 1924, s.1.

‘Lehli Gazeteciler’ 1924, *Vatan*, 18 Eylül, s.3

‘Lehli Misafirlerimizin Dördüncü Maçları-Altınordu Sıfıra Karşı 12 Golle Yenildi’ 1924, *Vatan*, 22 Eylül,
s.1,5.

‘Matbuat Cemiyeti’nde Leh Gazetecilerine Çay’ 1924, *Vatan*, 14 Eylül, s.1.

İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası (İTOM)

İTOM 1340/1924, No:7/Sene:40.

İTOM 1340/1924, No:8/Sene:40.

İTOM 1340/1924, No:9/Sene:40.

İTOM 1340/1924, No:10/Sene:40.

İTOM 1340/1924, No:11/Sene:40.